

Η σκηνοθετική έκφραση του Νίκου Αρμάου στην *Ευαίσθητη Ισορροπία* του Ε. Άλμπι

Κατερίνα Καναβούρα

Περίληψη: Στο άρθρο αυτό θα επιχειρηθεί η καλλιτεχνική αποτίμηση της διαμεσολαβημένης μέσω βίντεο παράστασης του θεατρικού έργου, *Μία Ευαίσθητη Ισορροπία* του Έντουαρντ Άλμπι, σε σκηνοθεσία Νίκου Αρμάου, το 1991 στο ΚΘΒΕ, σε μετάφραση Νόνικας Γαληνέα. Σκοπός είναι να αναδειχθεί η προσωπικότητα και η σκηνοθετική προσέγγιση ενός δημιουργού που, παρά το πλούσιο έργο του, δεν είναι ιδιαίτερα γνωστός. Η *Ευαίσθητη Ισορροπία* είναι ένα δράμα δωματίου που αναφέρεται σε μια αστική οικογένεια σε κρίση εξαιτίας της εμφάνισης προσώπων που διαταράσσουν τη δυναμική της. Το έργο γράφτηκε το 1965 και η πρεμιέρα του πραγματοποιήθηκε το επόμενο έτος στο θέατρο Martin Beck (Μπρόντγουεϊ). Τη δεκαετία του 1970 ακολούθησε η κινηματογραφική του απόδοση με πρωταγωνιστές τους Paul Scofield και Katharine Hepburn.

Λέξεις-Κλειδιά: Άλμπι, παράλογο, *Ευαίσθητη ισορροπία*, σκηνοθετική γραμμή, ανάλυση παράστασης

Εισαγωγικά

Ο Έντουαρτ Άλμπι υπήρξε εξέχων εκπρόσωπος του θεάτρου του παραλόγου στις Ηνωμένες Πολιτείες με επιρροές από τον υπαρξισμό και το ευρωπαϊκό θέατρο του παραλόγου (Laskar and Dipendu, 2014). Η *Ευαίσθητη Ισορροπία* (1967) του χάρισε το πρώτο από τα τρία βραβεία Πούλιτζερ που κατέκτησε κατά τη διάρκεια της συγγραφικής του πορείας. Πρόκειται για ένα δράμα δωματίου με υπαινικτικούς διαλόγους και κυκλική δομή που έχει ως σημείο αναφοράς την οικογένεια. Όπως στα περισσότερα δράματα του Άλμπι, οι χαρακτήρες του αποτελούν μέλη μιας δυσλειτουργικής οικογένειας που βιώνουν απόγνωση και *βλέπουν τον εαυτό τους στις ζωές των άλλων χαρακτήρων* (Hoorvash, 2012, σ. 5). Το έργο γράφτηκε σε μία εποχή που ο Ψυχρός Πόλεμος, ο πόλεμος του Βιετνάμ και η απειλή ενός πυρηνικού πολέμου σημάδεψαν την αμερικανική, κυρίως, κοινωνία, ανασύροντας μια αίσθηση αβεβαιότητας και φόβου. Το έργο του Άλμπι, αντικατοπτρίζει αυτό το πνεύμα, αναδεικνύοντας την αβεβαιότητα και τον υπαρξιακό φόβο των ατόμων που αναζητούν την ισορροπία τους σε έναν κόσμο γεμάτο κοινωνικές και προσωπικές συγκρούσεις. Η ανάλυση της διαμεσολαβημένης (μέσω βίντεο) παράστασης του 1991 καταδεικνύει τις προθέσεις του σκηνοθέτη Νίκου Αρμάου να αναδείξει την ασφυκτική ένταση του έργου.

Από το κείμενο στη σκηνή - Σκηνοθετικό αποτύπωμα

Ο Νίκος Αρμάος γεννήθηκε στην Αθήνα, ενώ σπούδασε υποκριτική στο Κρατικό Ωδείο Θεσσαλονίκης. Υπηρέτησε το θέατρο από πολλές θέσεις: ως σκηνοθέτης, ως ηθοποιός, ως

καθηγητής υποκριτικής (Εθνικό Θέατρο), ως καθηγητής σκηνοθεσίας (Α.Π.Θ.) και τέλος, ως καλλιτεχνικός διευθυντής των ΔΗ.ΠΕ.ΘΕ. Καλαμάτας και Πάτρας. Έχει σκηνοθετήσει περίπου εκατό έργα και έχει ανεβάσει παραστάσεις στο Εθνικό Θέατρο, στο ΚΘΒΕ, σε δημοτικά και περιφερειακά θέατρα, σε ελεύθερους θιάσους και στο εξωτερικό (Ordino, χχ).

Αν και καταπιάστηκε με όλα τα θεατρικά είδη, χαρακτηριστική είναι η προτίμησή του στον υπερρεαλισμό και στο θέατρο του παραλόγου. Σύμφωνα με την ερευνητική καταγραφή, κύριο γνώρισμά του είναι ότι παραμένοντας πιστός στο κείμενο αποδίδει τις αντιστοιχίες της εποχής του συγγραφέα σε σχέση με την εποχή που διανύουμε. Το κείμενο δηλαδή δεν το αντιμετωπίζει ως ιστορικό απολίθωμα, αλλά σαν έναν ζωντανό οργανισμό που φωτίζει τη σύγχρονη πραγματικότητα και οδηγεί τους θεατές σε αναστοχασμό. Οι παραστάσεις του, είτε μέσα από σύγχρονα κοστούμια ή μέσα από τη χρήση συμβολισμών και υπερρεαλιστικών στοιχείων, φέρνουν στο προσκήνιο τις υπόγειες εντάσεις της εποχής μας. Με τον τρόπο αυτό, η σκηνογραφική του προσέγγιση στην παράσταση *Επτά επί Θήβας* (ΔΗ.ΠΕ.ΘΕ Πάτρας, 1995) παρέπεμπε σαφώς στις εμφύλιες συρράξεις της Γιουγκοσλαβίας της δεκαετίας του ενενήντα για να αναπτύξει ένα στοχασμό γύρω από τον κύκλο της βίας και τον κατακερματισμό της συλλογικής ταυτότητας. Αντίστοιχα, στο *Πανηγύρι* του Δημήτρη Κεχαΐδη (Εθνικό Θέατρο, 1988), προκειμένου να τονίσει τις εντάσεις και τις παραμορφώσεις της μικροαστικής πραγματικότητας χρησιμοποίησε εξπρεσιονιστικά εκφραστικά μέσα και εικαστικά παίγνια (Θυμέλη, 1991). Στους *Γάμους*, τέλος, του Β. Ζιώγα σε συνεργασία με τον Ολλανδό μαριονετίστα Φάικε Μπόσμα, δημιούργησαν ατμόσφαιρα ονειρική με τη χρήση της μαριονέτας και το αφαιρετικό σκηνικό. Όπως επισημαίνει ο Νέστορας Μάτσας (1987), «ο Αρμάος εργάστηκε με τη μέγιστη δυνατή ελευθερία και ελευθεριότητα για να αποδώσει τον [παραπάνω] σκηνικό παραλογισμό». Ενισχύεται έτσι, η εικόνα ενός επινοητικού και ιδιαίτερου σε εκφραστικούς κώδικες σκηνοθέτη της εποχής μας.

Ανάλυση της παράστασης

Ο τίτλος του έργου, *Μία Ευαίσθητη Ισορροπία*, αντανακλά την ιστορία ενός ηλικιωμένου ζευγαριού, του Τόμπιας και της Άνιες, που προσπαθούν να διατηρήσουν την ισορροπία και την καθημερινότητά τους, η οποία απειλείται από την απροσδόκητη επίσκεψη των καλύτερων φίλων τους, της Έντα και του Χάρρυ. Οι τελευταίοι, βιώνουν έναν απροσδιόριστο φόβο και ζητούν αρχικά να φιλοξενηθούν και στην συνέχεια να ζήσουν μόνιμα μαζί τους γιατί για αυτούς η φιλία αποτελεί μία σχέση ακλόνητη όπως ο γάμος. Το ζευγάρι που ζει μαζί με την μικρότερη αλκοολική αδερφή της Άνιες, την Κλαίρη, δέχεται σχεδόν ταυτόχρονα και την αιφνίδια επιστροφή της κόρης τους Τζούλιας, που τους ανακοινώνει ότι παίρνει διαζύγιο από τον τέταρτο κατά σειρά σύζυγο και διεκδικεί το παιδικό της δωμάτιο. Τα διαζύγιά της έχουν καταντήσει μια *επώδυνη τελετουργία* (ΚΘΒΕ, 1992) για τον Τόμπιας και την Άνιες γιατί χρειάζεται (κάθε φορά) να την παρηγορούν και να την κανακεύουν. Οι πιέσεις βιώνονται ως εφιάλτης. Με τη συμβολή του αλκοόλ, οι χαρακτήρες στο τέλος συγκρούονται και η φιλία των ζευγαριών καταρρέει. Υπάρχει έντονη ενδοσκοπήση, υπαρξιακή αγωνία και παραλογισμός στο κείμενο. Το ποτό που κινεί την πλοκή, αποτελεί το βασικό μοτίβο και λειτουργεί τελετουργικά, καθώς οι χαρακτήρες προκειμένου να συζητήσουν, πίνουν. Ένα δεύτερο μοτίβο αποτελεί η τελετουργική επιστροφή της Τζούλιας έπειτα από κάθε διαζύγιο, με το παιδικό της δωμάτιο να *συμβολίζει τη μητρική αγκαλιά* (ΚΘΒΕ, 1992). Ο Άλμπι στο δράμα, αναδεικνύει την υπαρξιακή αγωνία μέσα από την αποδόμηση των παραδοσιακών οικογενειακών ρόλων, τη μοναξιά και την απουσία

συναισθηματικής σύνδεσης, ενώ ταυτόχρονα εμβαθύνει στο ζήτημα του αλκοολισμού και στην αξία της φιλίας. Στο προλογικό σημείωμα του σκηνοθέτη, που παρατίθεται στο πρόγραμμα της παράστασης, καθίστανται σαφείς οι βασικές σκηνοθετικές προθέσεις του Ν. Αρμάου:

«Ο Άλμπι [...] μας οδηγεί...σε έναν κόσμο που οι έννοιες της αγάπης, της φιλίας και της οικογενειακής αλληλεγγύης αποτελούν αγαθά το αντίτιμο των οποίων μπορεί κανείς να το εξαργυρώσει μόνο με την ίδια του την ύπαρξη...σ' αυτόν τον κόσμο, που ισορροπεί επικινδύνως πάνω από το απειλητικό κενό, το διεκδικούμενο δωμάτιο της Τζούλιας αποτελεί το μοναδικό καταφύγιο στον μεγάλο μεταφυσικό τρόμο ...ο Άλμπι δεν μας οδηγεί σε έναν κόσμο ζοφερό και άγνωστο...μας αναγκάζει να συνειδητοποιήσουμε τα όρια και τα περιθώρια του δικού μας ζόφου» (ΚΘΒΕ, 1991-1992).

Από τα παραπάνω, η σκηνοθετική προσέγγιση του Νίκου Αρμάου μας δείχνει ότι προτίθεται να βάλει τον θεατή σε διάλογο με τον εαυτό του και να τον οδηγήσει να περιηγηθεί στις δικές του ισορροπίες, για να βρει νόημα ζωής σε έναν αβέβαιο κόσμο. Όπως και ο Άλμπι, δεν συμφωνεί με την εικόνα μιας βολεμένης, εφησυχασμένης κοινωνίας. Επιδιώκει να βγάλει τον θεατή από τη θέση του παρατηρητή, να τον στρέψει στο υποσυνείδητο, ώστε να βιώσει το σκοτάδι του και να αφυπνιστεί. Όπως μάλιστα επισημαίνει η Ηρώ Βακαλοπούλου (1991), για την επίτευξη των παραπάνω επιδιώξεων:

«ακολούθησε μία εξονυχιστική ανάλυση, σεβάστηκε τους διαφορετικούς τόνους και χαρακτήρες των προσώπων, ισορρόπησε τις λεπτές αρμονίες των σημείων του μύθου και στήριξε τα εμφανή και κρυμμένα μυστικά του...ενώ φρόντισε να μην λείπει ούτε υπαινιγμός από τις σκηνικές προτάσεις του».

Τα υπόλοιπα κολακευτικά σχόλια που αναφέρονται στον τύπο της εποχής, εστιάζουν: α) στο σκηνικό και στα κοστούμια, με τις παρατηρήσεις των κριτικών να τονίζουν τη συνάφειά τους με την κοινωνική τάξη των ηρώων (Βακαλοπούλου, 1991) και β) στην έκταση της σκηνογραφίας που δίνει την αίσθηση του λίβινγκ σε ολόκληρο το χώρο του υπερώου (Τεντοκάλη, 1991).

Σκηνή από την παράσταση *Μία ευαίσθητη ισορροπία*
(Φωτογραφία: Ν. Στυλιανίδης, 1991)

Στη δική μας ερμηνευτική ανάγνωση, σκηνοθέτης και σκηνογράφος εντάσσουν το κοινό σε ένα ρεαλιστικό σκηνικό που ακολουθεί τις ανάγκες που υπαγορεύει το κείμενο και αναπαριστά ένα ευρύχωρο αστικό σαλόνι. Μία εσωτερική σκάλα αφήνει να εννοηθεί πως το σπίτι διαθέτει περισσότερα του ενός επίπεδα. Τα κλασικά έπιπλα με το μπορντό χρώμα, σηματοδοτούν την αρχοντιά και το καλό γούστο υπογραμμίζοντας το οικονομικό και κοινωνικό κύρος της οικογένειας. Παρότι καταλαμβάνουν όλη την έκταση του υπερώου (μεγάλος ο χώρος), δεν τον επιβαρύνουν ώστε να υποστηρίζεται η άνετη κίνηση των ηθοποιών. Υπάρχουν σκηνικοί συμβολισμοί που εμβαθύνουν στο θέμα και προσθέτουν στρώματα νοήματος, όπως βιβλία που τονίζουν το μορφωτικό επίπεδο της οικογένειας και μπουκάλια με αλκοόλ που κυκλώνουν τους ηθοποιούς, οπτικοποιώντας τη σημασία του στην εξέλιξη της πλοκής, καθώς οι χαρακτήρες για να επικοινωνήσουν πίνουν. Στη σκηνή λαμβάνει χώρα μια τελετουργία, όπου σημασία αποκτά όχι μόνο το περιεχόμενο του ποτηριού, αλλά και ποιος σερβίρει ή ποιος κάθε φορά ζητά να πιεί. Στα οσφρητικά σημεία της παράστασης συγκαταλέγεται η δυσάρεστη μυρωδιά του τσιγάρου που εντάσσει τον θεατή περισσότερο στην ατμόσφαιρά της.

Σκηνή από την παράσταση *Μία ευαίσθητη ισορροπία*
(Φωτογραφία: Ν. Στυλιανίδης, 1991)

Συμπερασματικά, η σκηνογραφία είναι θεματική και επιβάλλεται κερδίζοντας τις εντυπώσεις. Αναφορικά με τα κοστούμια, ακολουθούν με την σειρά τους το κλασικό και πολυτελές ύφος των επίπλων ως έκφραση της ταυτότητας και της κοινωνικής θέσης, ενώ δεν υπάρχει σε αυτά τίποτα που να θυμίζει την εποχή συγγραφής του έργου (δεκαετία 1960) και χαρακτηρίζονται σύγχρονα. Το μακιγιάζ απλό, αναδεικνύει ρεαλιστικά τα χαρακτηριστικά των

ηθοποιών σε ένα αποτέλεσμα φυσικό και φρέσκο, ενώ η ανεπιτήδευτη κόμμωση παραπέμπει στην δεκαετία του '90.

Επιβεβαιώνεται από τα παραπάνω η σταθερή προσήλωση του σκηνοθέτη στο κείμενο καθώς ακόμη και αν εντάσσει το έργο σε πιο σύγχρονες συνθήκες, δεν το αλλοιώνει ούτε το αποδομεί. Τέλος, παρά τον υποτονικό φωτισμό που δημιουργεί αίσθηση μελαγχολίας ή της μουσικής η οποία ακολουθεί τους τόνους και το ύφος της συνομιλίας των χαρακτήρων και υποβάλλει μια ατμόσφαιρα υπαρξιακού τρόμου, η μαγεία της ενορχήστρωσης δεν επιτεύχθηκε, καθώς σύμφωνα με τη Βακαλοπούλου (1991) η σκηνική ερμηνεία ήταν μέτρια. Η κριτική της συμπίπτει με την παρούσα ερμηνευτική προσέγγιση. Υποκριτικά δεν αποτυπώνεται το ψυχολογικό βάθος του κειμένου του Άλμπι. Οι περισσότερες ερμηνείες χαρακτηρίζονται άχρωμες. Η Αννέζα Παπαδοπούλου προσδίδει μεν ζωντάνια και έντονη θεατρικότητα στον ρόλο της αλκοολικής Κλαίρης, στοιχείο που καταγράφεται με θετικό πρόσημο, αλλά το παράλογο και ο τρόμος, εισάγονται μόνο από την Μιράντα Οικονομίδου (Εντνα) και τον Κώστα Μатσακά (Χάρρυ) μέσω μιμικών, γλωσσικών και παραγλωσσικών σημείων.

Συμπεράσματα

Πρόκειται για μία καλοδουλεμένη παράσταση που ο σκηνοθέτης, ακολουθώντας τη δική του αυθεντική προσέγγιση, τοποθετεί στη σύγχρονη εποχή επιδιώκοντας να λειτουργήσει σαν καθρέφτης για το κοινό, αφού τα θέματα που αφορούν το υπαρξιακό άγχος και την αναζήτηση νοήματος σε έναν αβέβαιο κόσμο είναι διαχρονικά και βρίσκουν απήχηση πάντα. Ο Αρμάος, με την έννοια αυτή, ακολουθεί το γράμμα του συγγραφέα αλλά και το υπερβαίνει δημιουργώντας μια νέα ανάγνωση.

Σε σχέση με την ενορχήστρωση των στοιχείων της παράστασης, παρότι υπάρχει ενότητα νοήματος, σκηνικού, μουσικής και φωτισμού ορισμένοι ρόλοι παρουσιάζονται σχηματικά, χωρίς την απαραίτητη εμβάθυνση που θα αναδείκνυε το βάθος και την πολυπλοκότητά τους. Επιπλέον, προκύπτει ότι το έργο του Άλμπι παραμένει επίκαιρο και σημαντικό, με τις αναφορές του στην ανθρώπινη μοναξιά, τις δυσλειτουργικές σχέσεις και την ανάγκη για συνειδητοποίηση και εξορθολογισμό των σχέσεων αυτών στο πλαίσιο της οικογένειας και πέρα από αυτήν.

Βιβλιογραφικές αναφορές

- Άλμπι, Ε. (1986). *Μια ευαίσθητη ισορροπία*. (Ν. Γαληνέα, Μετ.). Μέδουσα.
- Άλμπι, Ε. (1991). *Μια Ευαίσθητη Ισορροπία*. (Ν. Γαληνέα, Μετ.). ΚΘΒΕ.
- Βακαλοπούλου, Η. (1991, 19 Δεκέμβριος). Τα φθαρμένα αστικά αντανάκλαστα. *Θεσσαλονίκη*, σ. 28.
- Ζιώγας, Β. (1986). Οι Γάμοι, Εθνικό θέατρο Νέα Σκηνή, 56η θεατρική περίοδος, 87 (Πρόγραμμα Παράστασης).
- Hoorvash, M. (2012). *Representations of women in Edward Albee's plays*. (Αδημοσίευτη Διδακτορική Διατριβή). Shiraz University, Faculty of Literature and Humanities, Σιράζ (Ιράν).
https://www.academia.edu/30084571/Representations_of_Women_in_Edward_Albee's_Plays
- Θέατρο, κινηματογράφος, τηλεόραση, ηθοποιοί. (χχχχ).
https://www.ordino.gr/actor_summary.asp?id=8851
- Θυμέλη (1988, 8 Νοέμβριος). Το Πανηγύρι στο Εθνικό. *Πιζοσπάστης*. <https://www.nt-archive.gr/playmaterial/519#publications>

- Κρατικό Θέατρο Βορείου Ελλάδος. (1991 – 1992) (Πρόγραμμα Παράστασης) Ε Άλμπι Μια ευαίσθητη ισορροπία. <https://www.ntng.gr/default.aspx?lang=el-GR&page=2&production=4780&mode=17&item=20583>
- Laskar, R., Dipendu, D. (2014). “Medley of Dramatic Modes in Edward Albee’s Plays”. International Journal of Humanities & Social Science Studies, 1(2), 129-133. https://www.academia.edu/8436600/Medley_of_Dramatic_Modes_in_Edward_Albee_s_Plays?sm=b
- Μάτσας, Ν. (1987, 26 Ιανουάριος). Μετέωροι στο χάος... "Οι γάμοι" στη Νέα Σκηνή του Εθνικού-(Στήλη: θέατρο: Κριτική). *Βραδυνή*. <https://www.nt-archive.gr/playmaterial/366#publications>
- Στυλιανίδης, Ν. (1991). Σκηνές από την παράσταση "Μία ευαίσθητη ισορροπία" [Φωτογραφίες]. Αρχείο Κρατικού Θεάτρου Βορείου Ελλάδος. <https://www.ntng.gr/default.aspx?lang=el-GR&page=2&production=4780&mode=25&item=28903>
- Τεντοκάλη, Α. (1991, 14 Νοέμβριος). Με Ευαίσθητη Ισορροπία ξεκινάει το Κρατικό Θέατρο. *Θεσσαλονίκη*. <https://www.ntng.gr/default.aspx?bridge=jpeg&c=true&m=ntng&width=1600&height=2000&imageFile=Files/Internet/productions/PP0367/PP0367A0004v01.jpg>

Κατερίνα Καναβούρα

Είναι αριστούχος απόφοιτος του Τμήματος Θεατρικών Σπουδών του Πανεπιστημίου Πατρών και υπότροφος του Ιδρύματος Κρατικών Υποτροφιών (ΙΚΥ). Είναι κάτοχος πτυχίου (BA) στην Ψυχολογία, ενώ έχει ολοκληρώσει τις σπουδές της στο Τμήμα Ευρωπαϊκού Πολιτισμού του Ελληνικού Ανοικτού Πανεπιστημίου (2009), καθώς και τις μεταπτυχιακές της σπουδές στις Επιστήμες της Αγωγής, (Ε.Α.Π. 2019). Διαθέτει πιστοποιητικό μεταπτυχιακής επιμόρφωσης στη *Διοίκηση και στον Κοινωνικό Σχεδιασμό σε θέματα τοξικοεξάρτησης* από την Εθνική Σχολή Δημόσιας Υγείας και είναι πιστοποιημένη σύμβουλος σε θέματα εξαρτήσεων από το Διεθνές Συμβούλιο Ενιαίας Πιστοποίησης (IC&RC – *International Certification & Reciprocity Consortium*). Έχει εργαστεί στη Θεσσαλική Εταιρεία Ψυχικής Υγείας και Αποκατάστασης, καθώς και στο Κέντρο Θεραπείας Εξαρτημένων Ατόμων (ΚΕΘΕΑ).

Στοιχεία επικοινωνίας: E-mail < akanavoura@gmail.com >

Βλ. την παράσταση *Μία ευαίσθητη ισορροπία*, σε σκηνοθεσία Ν. Αρμάου, έργο του Έντουαρντ Άλμπι, μετάφραση Ν. Γαληνέα, Κ.Θ.Β.Ε., Εταιρεία Μακεδονικών Σπουδών – Υπερώο, Θεσσαλονίκη, 15/11/1991–05/01/1992. Σκηνικά–κοστούμια: Μ. Παντελιδάκης, μουσική: Ηρ. Πασχαλίδης, βοηθός σκηνοθέτη: Θ. Αθερίδης. Παίζουν: Α. Λαμπράκη (Ανιές), Αλ. Ουδινότης (Τόμπιας), Αν. Παπαδοπούλου (Κλαίρη), Μ. Οικονομίδου (Έντνα), Κ. Ματσακάς (Χάρρυ), Λ. Σαββίδου (Τζούλια).